

Granne med Apollo Grannus

– bronsålder och järnålder inom Fycklinge

Invid Björksta 39:1, 176:1, 177:1, 183:1 och 334:1

Fycklinge 1:17 i Kärsta, Björksta socken, Västerås kommun, Västmanland

Leif Karlenby

ARKEOLOGGRUPPEN AB, RAPPORT 2015:10
ARKEOLOGISK UTREDNING

Granne med Apollo Grannus

– bronsålder och järnålder inom Fycklinge

Invid Björksta 39:1, 176:1, 177:1, 183:1 och 334:1

Fycklinge 1:17 i Kärsta, Björksta socken, Västerås kommun, Västmanland

Leif Karlenby

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB
Drottninggatan 11, 702 10 Örebro
Telefon 019-609 04 10

www.arkeologgruppen.se
arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

© 2015 Arkeologgruppen AB

Arkeologgruppen rapport 2015:10

Författare Leif Karlenby

Grafisk form Nina Balknäs @ Högtorps Diverse

Omslagsfoto Översikt över den nordöstra delen av utredningsområdet.
Foto av Mikko Helminen; Apollo Grannus-vasen. Foto av
Sören Hallgren, SHM 1995-03-08.

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriet Dnr R50223371_140001.

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	5
Bakgrund och kulturmiljö.....	5
Arbetsföretag och utredningsområde	5
Fornlämningsmiljö	5
Tidigare undersökningar	7
Syfte och frågeställningar	8
Metod och genomförande	9
Resultat	12
Kulturlager	13
Övriga anläggningar	17
Fynd	19
Tolkning av boplatserna.....	22
Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen.....	24
Referenser	25
Administrativa uppgifter	26
Bilagor.....	27
Bilaga 1. Schaktlista	
Bilaga 2. Anläggningslista	
Bilaga 3. Fyndlista	

Figur 1. Karta över trakten kring Fycklinge och Kärsta med den aktuella undersökningsplatsen markerad med en röd cirkel. Skala 1:40 000.

Sammanfattning

Markägaren till fastigheten Fycklinge 1:17 planerar för nybyggnad av omkring tio villor inom ett cirka 10 000 kvadratmeter stort område. Länsstyrelsen beslutade därför att en utredning etapp 2 skulle göras i området för att fastställa om det finns fornlämningar som inte syns ovan mark. I anslutning till området finns ett gravfält och platsen för fyndet av den så kallade Apollo Grannus-vasen. Söderut har vid en tidigare schaktningsövervakning påträffats boplatslämningar från äldre bronsålder, 1 000–700 f.Kr.

I de 39 schakten påträffades 27 anläggningar. I tillägg till dessa framkom också ett cirka 2 000 kvadratmeter stort kulturlager. Anläggningarna bestod av stolphål, härdar, kokgropar och andra nedgrävningar. I kulturlagret påträffades större delen av ett rabbat och fingerstruket kärl och en skärva från ett kärl av Lausitz-typ. Båda kan dateras till yngre bronsålder (1 000–500 f.Kr.)

I områdets norra del påträffades ett par större, stenskodda stolphål som kan vara spår av ett järnåldershus (1–1 000 e.Kr.), ett så kallat långhus. Där fanns också väggrännor efter ytterligare ett långhus.

Bakgrund och kulturmiljö

Arbetsföretag och utredningsområde

Markägaren till fastigheten Fycklinge 1:17 planerar för nybyggnad av omkring tio villor inom ett cirka 10 000 kvadratmeter stort område. Idag utgörs området av åkermark (slättermark) och det är avdikat mot angränsande mark i väster. Inom fastigheten ligger en före detta snickerifabrik. Utifrån fornlämningsbild och topografi bedömdes området vara ett lämpligt läge för boplatser och gravar från brons- och järnålder, som inte var synliga ovan mark. Länsstyrelsen har därför beslutat att en utredning etapp 2 skulle genomföras inom fastigheten.

Fornlämningsmiljö

Hällristningen Björksta 334:1, som ligger inom utredningsområdet, utgörs av 15 älvkvarnar på ett jordfast block.

I öster, i direkt anslutning till undersökningsområdet, ligger fyndplatsen för den unika romerska Apollo Grannus-vasen i brons, med bland annat silverinläggningar och inskription (Björksta 176:1). Texten visar att tempelföreståndaren Ammilius Constans har skänkt vasen som gåva till den romersk-keltiska guden Apollo Grannus. Dock är det oklart vilket tempel i det romerska riket som vasen har tillhört. Vasen dateras till äldre romersk järnålder (cirka 1–150 e.Kr.). Den påträffades år 1818 vid röjningsarbeten och vasen innehöll brända ben (som idag inte finns bevarade) och bitar av smält glas. Den har använts som gravurna och låg enligt den tidigaste uppgiften troligtvis i en stensättning.

Figur 2. Karta över närområdet kring Fycklinge 1:17. Skala 1:8 000.

Det finns även uppgifter om en hög (Fernstål 2003:29). Marken består av en åssträckning som följer Sagån söderut och har ett från ån sett väl exponerat läge. Vid tiden för gravläggningen har Sagån på denna plats mött det salta havet (2003:38). Idag är området bebyggt med flera villor. Med all sannolikhet är det en person av viss betydelse som har legat i högen.

En minnessten i form av en kvarnsten med text finns på tomten där Apollo Grannus-vasen har påträffats (Björksta 177:1) Denna restes av upphittaren Lundström (Fernstål 2003:28).

Direkt norr om utredningsområdet finns ett skadat gravfält med tio runda stensättningar (Björksta 39:1) och en fyndplats för en järnspjutspets (Björksta 183:1). Ett hundratal meter västerut finns boplatsslämningar i form av två fragmentariska knackstenar, två flint-avslag och ett kvartsavslag (Björksta 93:2) respektive en delundersökt boplat (Björksta 93:3, se även nedan).

Tidigare undersökningar

I samband med en planerad optokabel genom Björksta, Tortuna och Badelunda socknar år 1999, förundersöktes och delundersöktes boplatsslämningar i form av ett kulturlager med skörbränd och skärvig sten samt bland annat stolphål i Fycklinge i Björksta socken (Björksta 93:3). Kol från kulturlagret gav vid en ¹⁴C-analys en datering till äldre bronsålder, 1 400–1 200 f.Kr. (Schmidt Wikborg 2000:39).

År 2012 delundersöktes samma parti av Björksta 93:3, varvid ytterligare delar av samma kulturlager påträffades samt tre stolphål som förmodligen ingått i ett hus. Ytterligare dateringar från ytan placerar lämningarna i äldre bronsålder (Karlenby 2013). Ytterligare ett hundratal meter österut, in mot Kärsta samhälle och direkt söder om det nu aktuella utredningsområdet, framkom stora mängder boplatsslämningar i form av stolphål, härdar och andra gropar samt en skärvestenspackning. Bland fynden märks en liten kopp eller skål som typologiskt kan dateras till yngre bronsålder eller förromersk järnålder. Som en parentes kan nämnas att den lilla koppen närmast är en exakt kopia av Apollo Grannus-vasen (Karlenby 2013:36).

¹⁴C-analyser ger dateringar till äldre bronsålder, 1 300–1 000 f.Kr. (Karlenby 2013). I skrivande stund är fornlämningen inte registrerad i Fornsök.

Figur 3. Vy över den västra delen av utredningsområdet. Foto från söder av Mikko Helminen.

Syfte och frågeställningar

Utredningen etapp 2 syftade främst till att ta reda på om det fanns boplatslämningar eller gravar som inte var synliga ovan mark. Nivån över havet ligger mellan 25 och 30 meter. Inom området finns endast en hållristning i form av älvkvarnsförekomst (Björksta 334:1), men omgivningen är rik på fornlämningar, bland annat finns ett gravfält (Björksta 39:1) och fyndet för "Apollo Grannus-vasen" (Björksta 176:1).

Utredningen genomfördes med hög ambitionsnivå. Utredningens syfte var också att ta fram besluts- och planeringsunderlag för samhällsplanering och eventuell följande arkeologisk förundersökning eller undersökning. Utredningen skulle klargöra om det i området finns fornlämningar som inte är kända.

Eftersom det rörde sig om en utredning etapp 2, blev frågeställningarna begränsade och av generell natur. Först och främst var frågan om det fanns fornlämningar inom området viktig att besvara. Det var också viktigt att fastställa lämningarnas datering och eventuell fornlämnings omfattning, bevarandegrad och karaktär.

Metod och genomförande

En etapp 2 består av en utredningsgrävning med maskin där matjord eller ploglager avlägsnas så att där under befintliga arkeologiska lämningar framträder. Grävningen skedde i form av schaktgrävning med en skopas bredd (i aktuellt fall 1,5 meter). Sammanlagt grävdes 39 schakt med en sammanlagd längd av 269 meter, motsvarande 404 kvadratmeter.

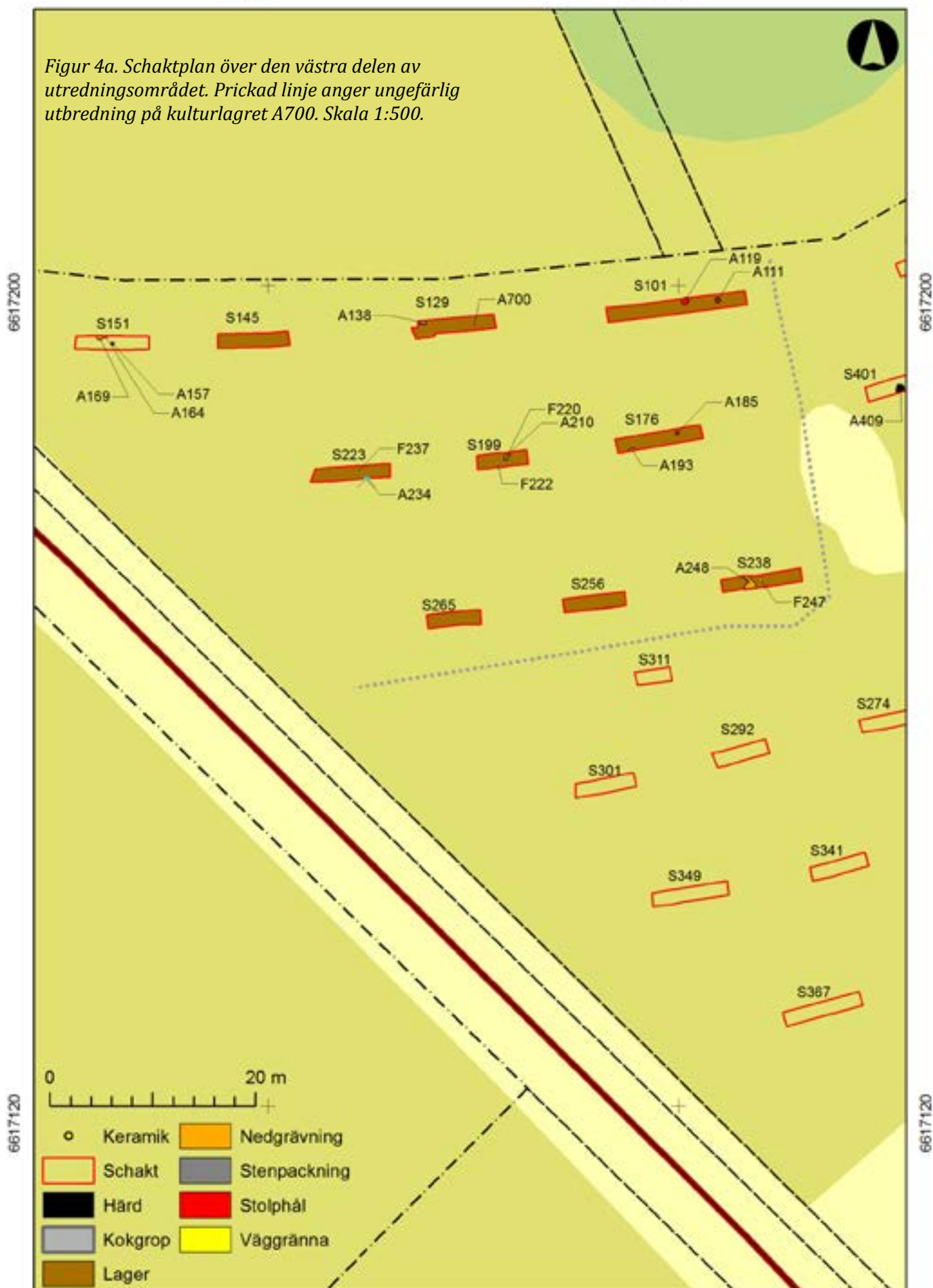
Schaktens längd anpassades till förekomsten av anläggningar. I de fall anläggningar påträffades kom schakten att grävas kortare, för att inte i onödan skada fornlämningen. I de fall inga anläggningar påträffades grävdes schakten längre för att om möjligt fastställa om större områden var tomma på fornlämning. Schakten anpassades också till topografin, de grävde längs med sluttningen på platsen utifrån den högsta punkten som fanns mitt på området. På planen kan denna ses i form av ett mindre impediment. Stenen med älvkvarnsförekomsten (Björksta 334:1) ingår i samma höjddparti.

En följd av denna metod blev att det till viss del var möjligt att bedöma och avgränsa områden som kan komma att bli föremål för förundersökning eller undersökning. Detta har redovisats i nedanstående text.

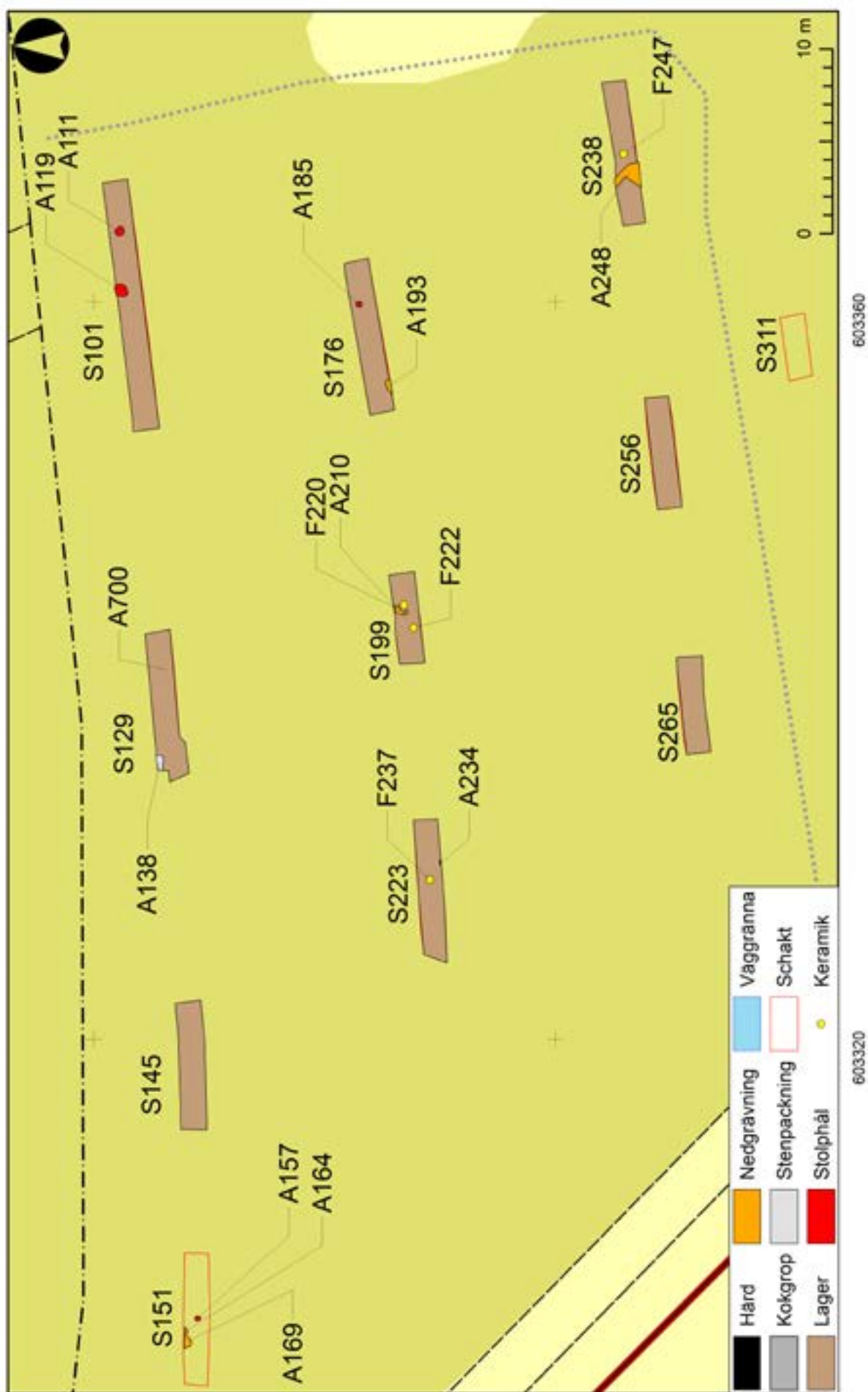
Schakten och alla påträffade anläggningar mättes in med RTK-GPS, registrerades och beskrevs. Foton togs av schakt och enstaka anläggningar. Fynd mättes in och registrerades.

Efter avslutad utredning fylldes schakten igen.

Figur 4a. Schaktplan över den västra delen av utredningsområdet. Prickad linje anger ungefärlig utbredning på kulturlagret A700. Skala 1:500.

Figur 4b. Detaljplan över de schakt i den västra delen som innehöll arkeologiska objekt. Prickad linje anger ungefärlig utbredning på kulturlagret A700. Skala 1:300.

Resultat

I de 39 schakten påträffades 28 anläggningar. I tillägg till dessa framkom också ett cirka 2000 kvadratmeter stort kulturlager. Samtliga 29 anläggningar fördelade sig enligt följande:

Anläggningstyp	Antal
Stolphål	11
Kokgrop	5
Nedgrävning	5
Härd	2
Väggränna	2
Kulturlager	2
Skärvstenspackning	1
Stenpackning	1
Summa	29

Tabell 1 Sammanställning av anläggningar påträffade vid utredningsgrävningen.

Figur 5. Lodfoto av stolphål i kulturlager. Foto av Mikko Helminen.

Anläggningarnas karaktär och geografiska fördelning antyder att det på platsen har funnits två i tid åtskilda boplatser. I den nordvästra delen, där det omfattande kulturlagret fanns, har det legat en boplatser under bronsålder någon gång mellan 1 000 och 500 f.Kr. Detta framgår av keramiken som påträffades i kulturlagret. Denna har kunnat dateras till yngre bronsålder.

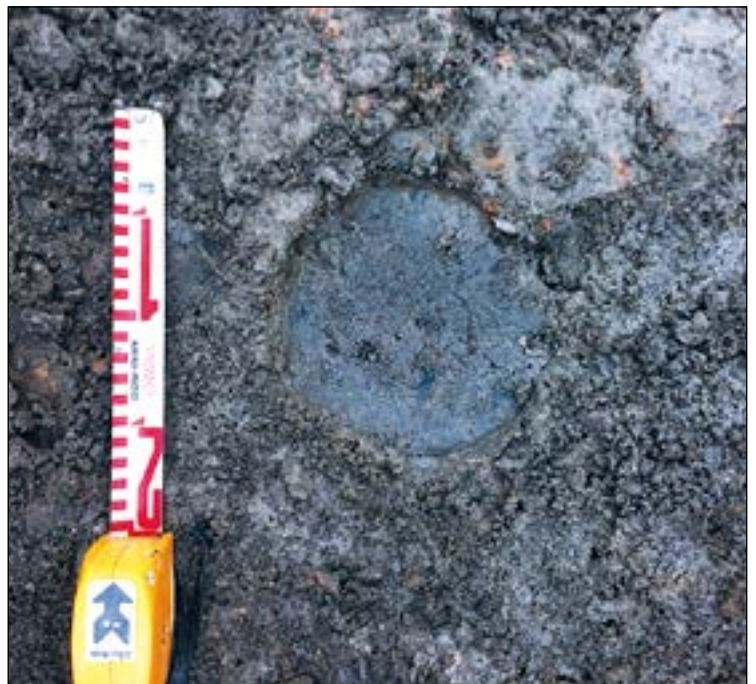
I norr och öster påträffades anläggningar som antyder att vi där har haft en bosättning under järnålder, förmodligen kan den vara samtida med Apollo Grannus-vasen (0–300 e.Kr.). Stora stenskodda stolphål antyder ett långhus och en väggränna (som framträder i två schakt) har förmodligen ingått i ett järnåldershus.

Kulturlager

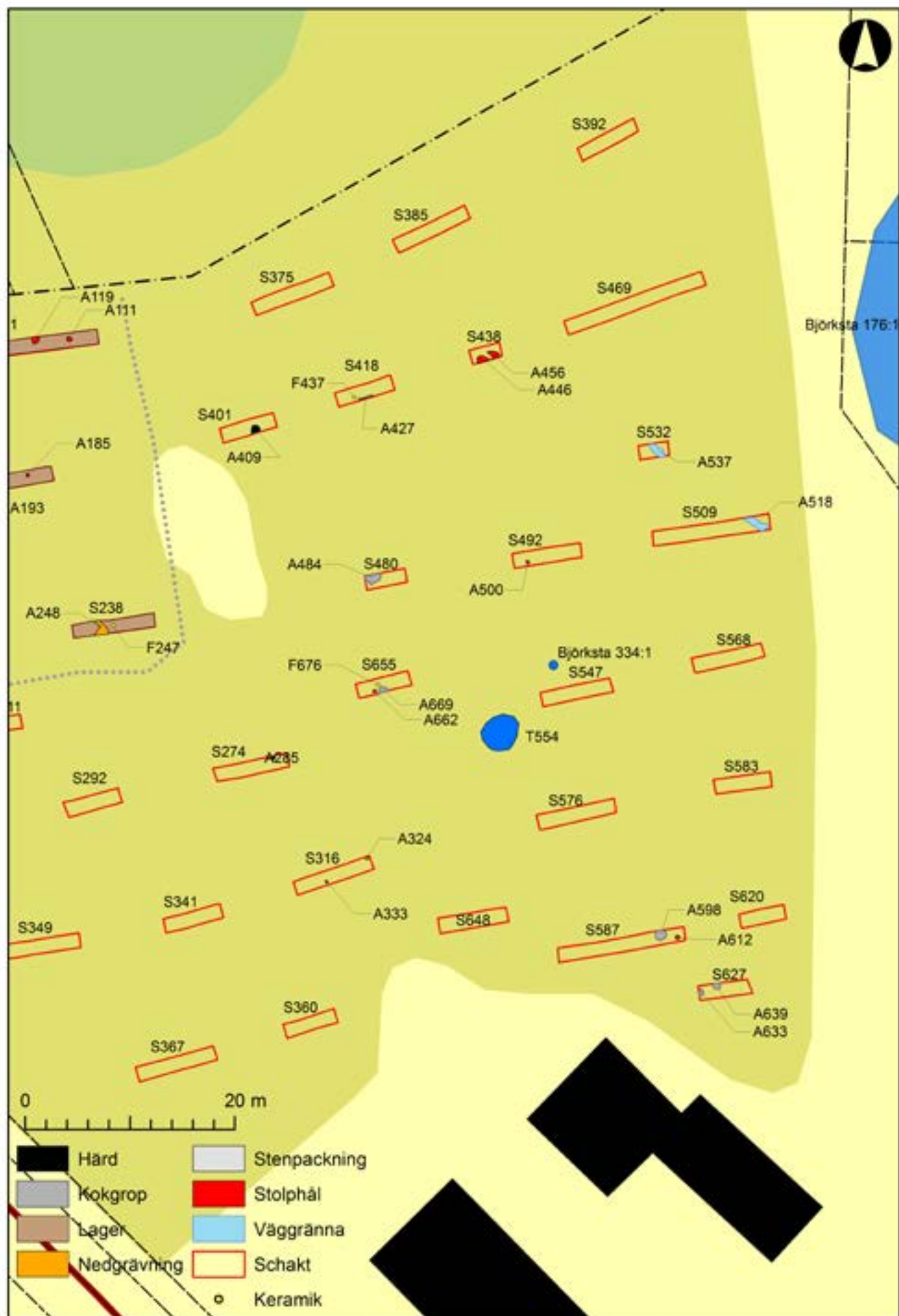
I den nordvästra delen av området, ut mot landsvägen mellan Kärsta och Tortuna och i anslutning till boplatsslämningarna på den södra sidan om vägen, påträffades ett kulturlager (A700) i nio av schakten som visar på ett sammanhängande lager om cirka 2 000 kvadratmeter med ett djup som varierade mellan några centimeter i utkanten och 0,3 meter i dess centrala delar. Kulturlagret var relativt fyndförande, med flera fynd av keramik. Särskilt ett fynd (F220) utmärkte sig. Större delen av ett lerkärl påträffades på plats där det en gång tappats eller slängts med botten uppåt (se figur 6a och b). Keramiken var av en typ som kan dateras till yngre bronsålder. Botten var märkligt nog intakt. Bukskärvor och mynningsbitar låg spridda runt om på samma sätt som när de för 3 000 år sedan hamnade på marken. Detta antyder att kulturlagret var ostört.

Figur 6a. Keramiksamling från kärlet F220. Notera den upp- och nedvända bottenplattan.

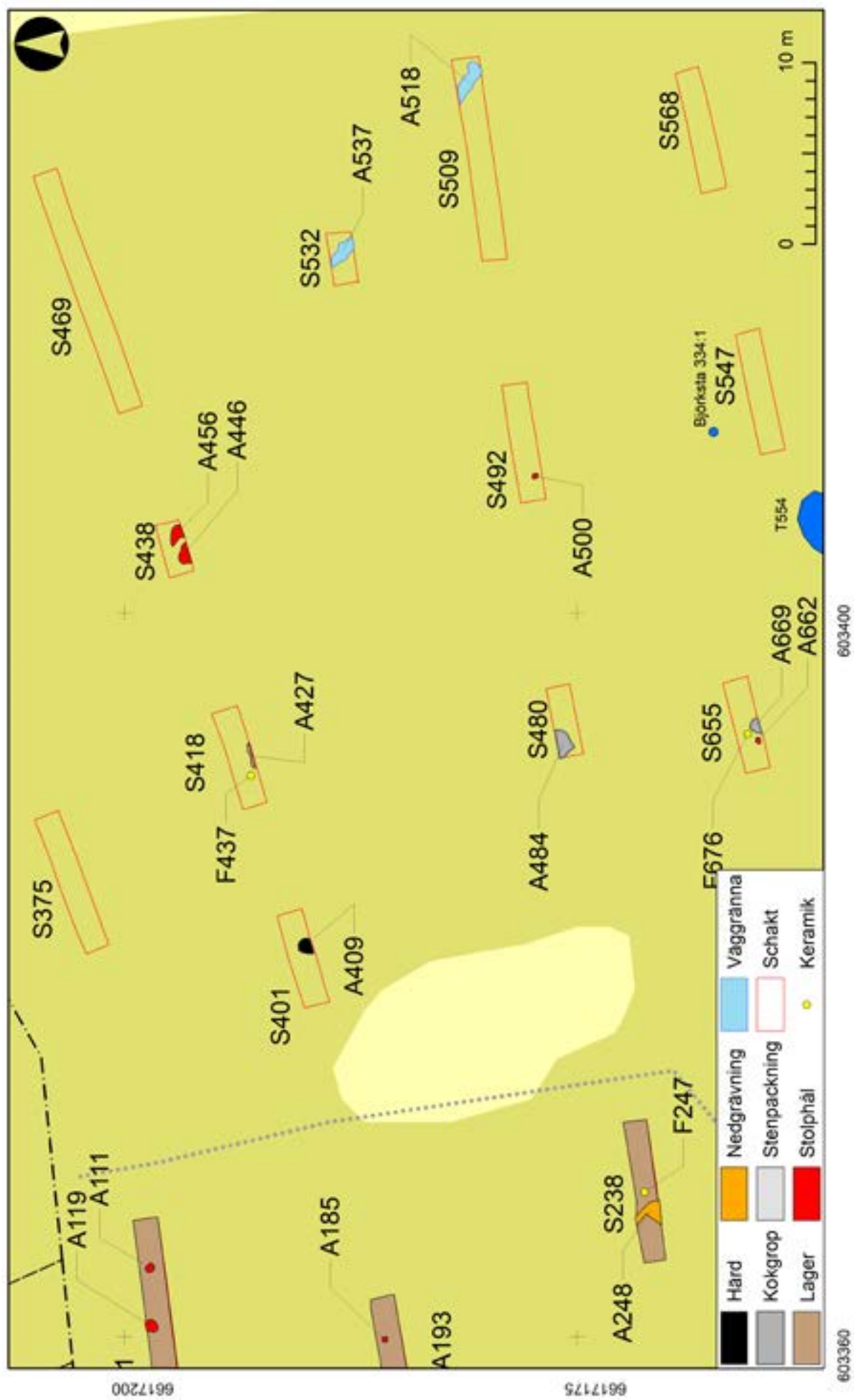

Figur 6b. Avtryck i jorden under bottenplattan. Foto av Mikko Helminen.

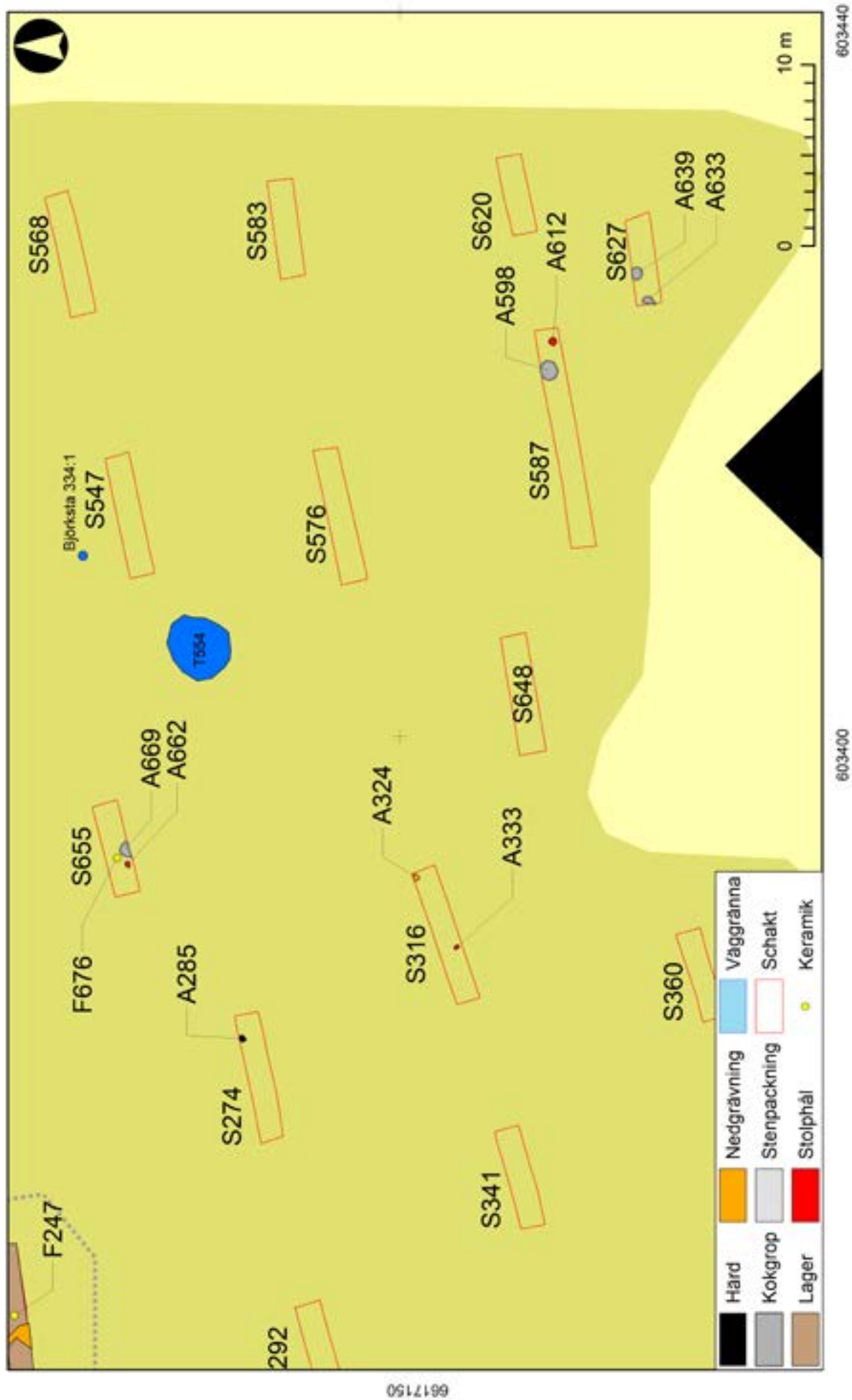

Figur 7a. Schaktplan över den östra delen av utredningsområdet. Skala 1:500.

Figur 7b. Detaljplan över schakten i den nordöstra delen. Skala 1:300.

Figur 7c. Detaljplan över schakten i den sydöstra delen. Skala 1:300.

Kulturlagret förefaller innehålla flera skikt med bosättningsavlagringar vilket kan innebära att anläggningar och fynd förekommer separerade i oliktida faser (se figur 11). Keramikfynden pekar huvudsakligen på yngre bronsålder (se nedan), men ¹⁴C-dateringar från södra sidan av vägen visar att det också förekommit bebyggelse i området under äldre bronsålder. En mindre kulturlagerrest fanns också på den norra sidan av förhöjningen och kan utgöra rester av lager som hör ihop med järnåldersboplatsen på denna sida.

Övriga anläggningar

Urvalet av anläggningar är typiskt för en förhistorisk boplats. Där finns i första hand elva stolphål, två härdar och fem kokgropar, två stenpackningar (varav en skärvtenspackning), två väggrännor (som är samma ränna och troligen ingår i ett långhus) och fem nedgrävningar. Denna sista kategori utgörs av anläggningar som inte kunnat bestämmas till funktion. Eftersom detta rörde sig om en utredning, undersöktes inga av anläggningarna, utan bedömningen har gjorts okulärt utifrån anläggningarnas utseende i plan.

Stolphålen var av två typer. Den ena typen utgjorde mindre stolphål 0,20–0,50 meter stora. De var oftast stenskodda med skärvtsten. Detta är en tradition som visat sig varit vanlig främst under bronsålder. Dessa stolphål påträffas i flertalet fall inom det bronsålderstida kulturlagret (A111, A119, A157, A185, A234). Några av de mindre stolphålen befann sig på järnåldersdelen och hör sannolikt till denna (A333, A500, A612, A662).

Den andra typen bestod av två över metern stora gropar skodda med upp till 0,30 meter stora stenar (A446, A456). Denna typ av stolphål förekommer vanligen i järnålderns långhus och då särskilt i de så kallade hallbyggnaderna. Ett stolphål från bronsåldersdelen var 0,70 meter brett, men låg delvis utanför schaktet, varför det är svårt att uttala sig om dess storlek (A119).

Härdarna (A285, A409) var mellan 0,30 och 0,70 meter stora och befann sig, tillsammans med de 0,50–0,70 meter stora kokgroparna (A484, A698, A633, A639, A669), i ett slags ingenmansland mellan den bronsåldersboplatsen och järnåldersboplatsen. Denna typ av anläggningar påträffas ofta utanför själva den centrala boplatstytan, kanske för att de representerar brandfarliga aktiviteter. Härdarna och kokgroparna bör höras ihop med järnåldersbebyggelsen och har förmodligen utgjort matlagingsplats inför stora gästbud (Westin 2005).

De två väggrännorna (A518, A537) bildar tillsammans en vägg i ett långhus. Det framgår av figur 7 att rännan är lätt svängd, på samma sätt som väggarna i järnålderns hus var, åtminstone från romersk järnålder och framåt. Den södra väggrännan har en böj eller vinkel i den södra delen, som antyder att vi har husets gavel i detta läge. De två stora stolphålen befann sig i närheten, men kan inte

Figur 8. Vy över schakt 438 med de två stora, stenskodda stolphålen. Foto från sydväst av Mikko Helminen.

komma från samma hus. Det är därför möjligt att det funnits två hus på platsen. Om de varit samtida går emellertid inte att fastställa utan ytterligare undersökning.

De två stenpackningarna – en vanlig och en av skärvsten – befann sig inom kulturlagret (A138, A210). I det senare fallet sammanföll skärvstenen med fyndet av en större keramikkruka. Det förefaller inte som om kärlet deponerats i en anläggning, utan snarare som om det tappats på ett parti där det råkade finnas en samling skärvsten. Stenarna har troligen ha bidragit till att kärlet slogs i bitar. Den andra packningen kan mycket väl vara en anläggning, men eftersom inget grävdes är det svårt att avgöra vad som finns under mark.

Nedgrävningarna (A164, A193, A248, A324) har inte kunnat bestämmas till funktion, varför det inte finns så mycket att säga om dem. Några kan vara stolphål då de innehöll stenar som kan ha fungerat som skoningsstenar.

Fynd

Sex olika fyndposter har registrerats och de utgörs alla av keramik. I ett av fallen (F220) påträffades en större del av ett kärl i ett läge som föreföll ursprungligt. Sammanlagt bestod keramiken av 1 447 gram som låg utspritt inom ett 0,50 meter stort område. I centrum låg botten, upp och ned, i intakt skick. Runt den fanns skärvor från buken och från mynningen spridda i ett radiellt mönster, som om någon tappat kärlet på platsen och att skärvorna sedan blivit liggande där ostört i 3 000 år.

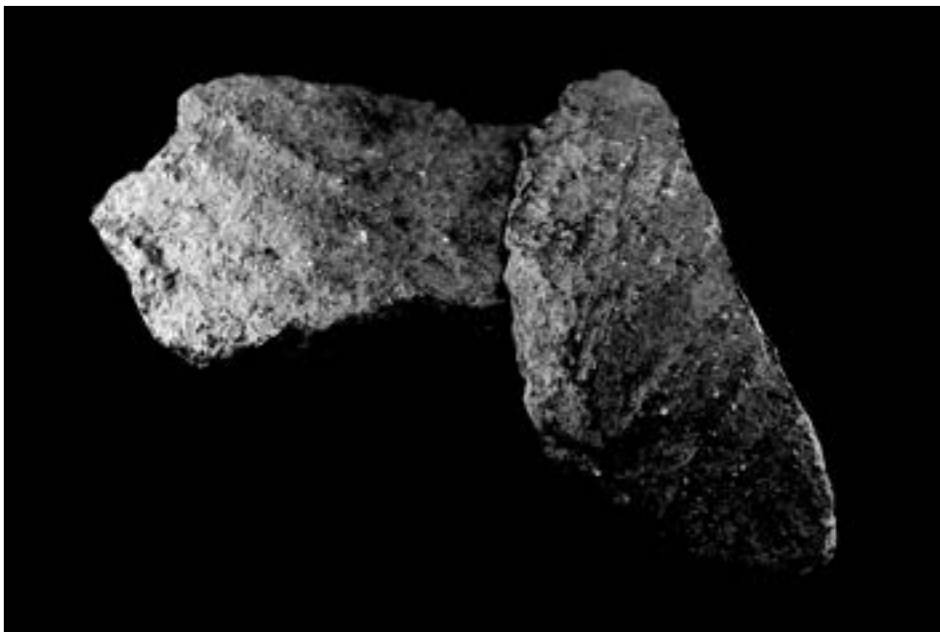
Kärlet bestod av över 50 skärvor, som representerade kärlets botten och nedre delen av buken. Botten hade en yttre diameter på 16 centimeter och en inre diameter på 14 centimeter (se figur 6b med avtryck i jorden från botten insida).

Kärlet har haft en tunnliknande form eller möjligen varit situlaformat (Eriksson 2009:81). De nedersta tre centimetrarna av kärlet har varit släta. Därefter har kärlet haft en tjock beläggning av magrad lera, som strukits med fingrar så att ett reliefmönster bildats med diagonala linjer. Eftersom inga skärvor från mynningen fanns bevarade vet vi inte hur den sett ut. Detta är en mycket vanlig typ av keramik och i de flesta fall har även den övre delen strax under mynningen varit slätstruken. Det har förmodligen varit så här också (se figur 9c med en rekonstruktion av ett liknande kärl). Denna typ av kärl dateras vanligen till period IV av bronsåldern, möjligen med en fortsättning in i period V (Karlenby 1998:21 & 55; Eriksson 2009:122, 335).

Strax intill denna kruka fanns också en skärva med tydlig profileringslinje. Mynningen var utvikt och strax under denna fanns en kort hals, cirka två centimeter hög. Därefter fanns två förhöjningar eller vulster. Dessa hade skarp kontur och skapade en distinkt karaktär för kärlet. Typen av kärl visar på kontakter med Lausitzkulturen. Det är

Figur 9a. Botten, två rabbade och fingerstrukna skärvor från buken och en liten skärva med slät yta från kärlets nedre del. Diametern på bottenens insida är 14 centimeter.

Figur 9b. En närbild på de två fingerstrukna skärvorna.

Figur 9c. Rekonstruktion av liknande kärl från Vrå, Knivsta socken, Uppland. Kärlet är 18 centimeter högt, men originalkärlet var närmare 30 centimeter högt. Foto av Leif Karlenby.

Figur 10a. Keramikskärva från kärl av Lausitztyp. Skärvan är avbildad i ungefärlig skala 1:1. Foto av Leif Karlenby.

Figur 10b. Profil av samma skärva. Noter de två skarpt profilerade vulsterna. Teckning av Leif Karlenby.

förmodligen inte importerat, utan är sannolikt ett lokalt arbete med Lausitz-keramik som förebild. Dateringen av denna keramik kan utifrån formspråket dateras till samma tid som det större kärlet, det vill säga period IV av bronsåldern (se figur 10a och 10b).

Övriga keramikskärvor var enstaka fynd och de var också mindre bitar, varför det inte går att uttala sig om typ och eventuell datering. En av skärvorna kommer från den järnålderstida boplatsen, varför det kan vara möjligt att denna är från romersk järnålder. Övriga är påträffade i kulturlagret och torde vara bronsålderskeramik.

Tolkning av boplatserna

Anläggningarna som påträffades inom utredningsytan kan delas upp på två separata fornlämningar. I nordväst fanns ett omfattande kulturlager (A700) som täckte cirka 2 000 kvadratmeter. Tjockleken varierade från några centimeter till 0,3 meter. Det fanns anläggningar i olika nivåer som visar på att det förmodligen finns skiktningar inom lagret med olika bosättningsnivåer. I lagret gjordes förhållandevis många fynd av keramik, bland annat ett nästan komplett kärl som låg krossat upp och ned på en förmodad äldre trampad yta (kulturlager A700) som kan vara golvet i ett hus. Det låg med botten överst och denna var för ovanlighetens skull intakt. I närheten av detta kärl fanns en bit av keramik av Lauzits-typ. Båda kärlen visar på en datering till yngre bronsålder. Vid undersökningar på sydvästra sidan av landsvägen påträffades boplatslämningar som daterats till äldre bronsålder med hjälp av ^{14}C -dateringar. Där påträffades också en liten kopp av en typ som var vanlig under yngre bronsålder och förromersk järnålder (Karlenby 2013:29). I kulturlagret fanns anläggningar i form av stenskodda stolphål och riklig förekomst av bränd lera och lerklining. Detta är tydliga tecken på att området med kulturlager motsvarar en boplats med rester av hus.

Figur 11. Sektion genom ploglager och två identifierbara skikt i kulturlagret A700. Foto från söder av Mikko Helminen.

Det andra området med lämningar låg i områdets norra och östra del. Där utgjordes anläggningarna av stora, stenskodda stolphål, stenfyllda väggrännor samt härdar och härdgropar. Flera av stolphålen förekommer parvis och kan visa på läget för åtminstone två långhus. I två av schakten framkom rännor fyllda med sten, delvis skärvig. Dessa förefaller utgöra resterna efter en väggränna i ytterligare ett hus. Husen bör vara från järnålder och typologiskt kan de förknippas med graven där den döde begravts i Apollo Grannus-vasen. En hövdingagård mellan ett gravfält i väster och en hövdingagrav i öster förefaller troligt. Gravhögen lär tidigare ha kallats Fylkinge borg (Unge Sörling 2006:8). Möjligen kan detta namn ursprungligen avsett hela komplexet med hög, gravfält och boplat. Dateringen bör falla in i romersk järnålder.

Sydväst om denna gård finns flera härdar och härdgropar. Dylika områden brukar finnas invid större gårdar och är förmodligen rester efter matlagingsplatser utomhus. Många gånger kan de vara mycket stora (Westin 2005:100ff). Matlagningen på dessa platser kan förmodligen kopplas till större gästbud i hövdingens hall, då gick det åt mycket mat.

I sydväst var ett antal schakt tomma eller så gott som tomma, vilket möjligen antyder att det i just detta område inte finns någon fornlämning. Den bronsålderstida bosättningen, markerad av kulturlagret, är tydligt avgränsad åt detta håll. Utbredningen stämmer ganska väl överens med utbredningen av boplatlämningar på den södra sida av vägen. Den romartida boplaten är begränsad till områdets norra och östra del och vänder sig i övrigt utåt, bortåt mot norr och Sagån.

Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen

Utredningen etapp 2 syftade främst till att ta reda på om det fanns boplatslämningar eller gravar som inte var synliga ovan mark.

Utredningens syfte var också att ta fram besluts- och planeringsunderlag för samhällsplanering och eventuell följande arkeologisk förundersökning eller undersökning. Det var också viktigt att fastställa lämningarnas datering, omfattning, bevarandegrad och karaktär.

Utredningen följde uppställningen i undersökningsplanen och resultaten har kunnat visa på fornlämningarnas utbredning inom utredningsområdet, boplatsernas omfattning och karaktär, förekomsten av kulturlager och fynd, samt kunnat ge en datering av fornlämningarna inom området.

Arkeologgruppen AB anser därför att resultaten väl motsvarar utredningens syfte som det formulerades i undersökningsplan och förfrågningsunderlag.

Referenser

Tryckta källor

- Eriksson, T. 2009. *Kärl och social gestik. Keramik i Mälardalen 1 500 BC–400 AD*. Aun 41 och Riksantikvarieämbetet Arkeologiska undersökningar Skrifter No 76. Uppsala.
- Fernstål, L. 2003. Where Different Waters Met. Aspects on the Apollo Grannus vase and its position near Sagån in the province of Västmanland. *Current Swedish Archaeology*, Vol. 11, 2003.
- Karlenby, L. 1998. *Ett arkeologiskt återbesök i Lilla Härnevi*. Riksantikvarieämbetet UV Uppsala rapport 1997:41. Uppsala.
- Karlenby, L. 2013. *Bronsåldersboplatser i Tortuna och Kärsta. Arkeologisk kontroll invid Tortuna 304:1 m. fl. i Tortuna socken och Björksta 93:3 i Björksta socken, Västmanland*. Arkeologgruppen rapport 2013:06. Örebro.
- Schmidt Wikborg, E. 2002. *Optokabel genom Björksta, Tortuna och Badelunda socknar. Förhistoriska boplatser och en järnåldersgrav. Arkeologisk förundersökning och särskild undersökning. Fycklinge 1:13, 1:16, Ångesta 3:3, Tortuna-Vändle 1:9, Tortuna-Hälla 1:17, Nicktuna 2:1, Badelunda-Myrby 5:2, Björksta, Tortuna och Badelunda socknar, Västmanland*. Västmanlands läns museum, Kulturmiljöavdelningen Rapport 2000:09.
- Unge Sörling, S. 2006. *Från romarriket till Björksta. :Spaning 9-10/2006*. Västmanlands läns museum. Västerås.
- Westin, Å. 2005. När elden falnat. Härdar och kokgropar på äldre järnålderns boplatser. I Karlenby, L. (red.): *Tidens resenärer. Arkeologiska händelser längs vägen mellan Köping och Kolsva*. Riksantikvarieämbetet. Stockholm.

Administrativa uppgifter

Landskap: Västmanland
Län: Västmanlands län
Kommun: Västerås kommun
Socken: Björksta socken
Fastighet: Fycklinge 1:17

Arkeologgruppens diarienummer: Ag 2014_50
Länsstyrelsens diarienummer: 431-829-14
Projektnr: Ag 2014_50
Fornlämningsnr: Björksta 39:1, 176:1, 177:1, 183:1, 334:1

Projektleddning:

Leif Karlenby, Mikko Helminen

Personal:

Leif Karlenby, Mikko Helminen

Undersökningstid: 2014-11-20 till 2014-11-21

Exploateringsyta: 10 000 m²

Undersökt yta: 404 m², 269 löpmeter

Koordinatsystem: SWEREF 99 TM

Dokumentationshandlingar som förvaras i ATA, RAÄ, Stockholm:

—

Digitalt arkiv:

Digitala data förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Fynd:

Sex fyndposter med keramik har omhändertagits. Fynden förvaras hos Arkeologgruppen AB i väntan på fördelning.

Bilaga 1. Schaktlista

Schakt 101

13,5x1,5 meter, 0,4-0,5 meter djupt. Under ett 0,3 meter tjockt ploglager fanns ett 0,1 meter tjockt, stenigt kulturlager. Lagret var diffust och svagt färgat, men innehöll en del skärvig sten. Två stolphål påträffades i schaktet (A111, A119).

Schakt 129

8x1,5 meter, 0,4-0,5 meter djupt. 0,4 meter djupt ploglager, under detta ett kulturlager (i hela schaktet) bestående av sotig lera och fin sand med inslag av skörbränd och skärviga stenar. I kulturlagret fanns bränd lera och lerklining. Schaktet grävdes inte ned i kulturlagret. O schaktet påträffades en stenpackning (A138).

Schakt 145

7x1,5 meter, 0,5 meter djupt. 0,5 meter ploglager, därefter kulturlager (i hela schaktet) av sotig lera och fin sand med inslag av skörbränd och skärvig sten. I kulturlagret fanns bränd lera och lerklining. Schaktet grävdes igenom till steril lera på en mindre yta i västra änden. Kulturlagret var här endast 0,1 meter tjockt.

Schakt 151

7x1,5 meter, 0,5 meter djupt. Ploglagret var 0,5 meter tjockt, därunder fanns steril lera. I schaktet framkom tre nedgrävningar (A157, A164, A169).

Schakt 176

8,5x1,5 meter, 0,5 meter djupt. Ploglagret var 0,3 meter tjockt, därunder fanns ett 0,1 meter tjockt kulturlager. Svagt sotigt och mörkfärgat. I schaktet framkom två anläggningar, ett stolphål och en nedgrävning (A185, A193).

Schakt 199

5x1,5 meter, 0,5 meter djupt. Ploglagret var 0,5 meter tjockt, därunder fanns steril lera. Ploglagret var 0,3 meter tjockt, därunder fanns ett kulturlager med utbredning över hela schaktet. Kulturlagret var svart och kolhaltigt, något "fett" till karaktären. Rikligt med lerklining och bränd lera. En skärvstenspackning fanns i kulturlagret (A210). I denna fanns en krossad kruka in situ (F220) samt en skärva av "Lausitz-keramik" (F222).

Schakt 223

8x1,5 meter, 0,2-0,3 meter djupt ploglager, därefter kulturlager med svart, kolhaltig färg. Innehöll ett stolphål (A234) och ett fynd av keramik (F237).

Schakt 238

8x1,5 meter, 0,3 meter tjockt ploglager, därefter kulturlager som var 0,1 meter tjockt. Botten bestod av lera eller mjäla. Kulturlagret var diffust färgat av kol och sot. Innehöll enstaka bränd lera och en keramikbit (F247). En nedgrävning fanns i schaktet (A248), innehöll bränd lera.

Schakt 256

6x1,5 meter, 0,3 meter djupt ploglager, därefter sotigt kulturlager. Genomgrävdes ej. Inga anläggningar eller fynd.

Schakt 265

5x1,5 meter, 0,3 meter djupt ploglager, därefter sotigt kulturlager. Genomgrävdes ej. Inga anläggningar eller fynd.

Schakt 274

7x1,5 meter, 0,3 meter tjockt ploglager, sandig silt under detta. En hård påträffades i schaktet (A285).

Schakt 292

5,5x1,5 meter, 0,4 meter tjockt ploglager, därefter steril lera. Inga anläggningar eller fynd.

Schakt 301

6,5x1,5 meter, 0,3-0,4 meter tjockt ploglager, därefter steril lera. Inga anläggningar eller fynd.

Schakt 311

3,5x1,5 meter, 0,3-0,4 meter tjockt ploglager, därefter steril lera. Inga anläggningar eller fynd.

Schakt 316

8x1,5 meter, 0,3-0,4 meter tjockt ploglager, därefter steril lera. Ett stolphål och en odefinierad nedgrävning fanns i schaktet (A324, A333).

Schakt 341

5,5x1,5 meter, 0,3-0,4 meter tjockt ploglager, därefter steril lera. Inga anläggningar eller fynd.

Schakt 349

7,5x1,5 meter, 0,3-0,4 meter tjockt ploglager, därefter steril lera. Inga anläggningar eller fynd.

Schakt 360

5x1,5 meter, 0,3-0,4 meter tjockt ploglager, därefter steril lera. Inga anläggningar eller fynd.

Schakt 367

8x1,5 meter, 0,3-0,4 meter tjockt ploglager, därefter steril lera. Inga anläggningar eller fynd.

Schakt 375

8x1,5 meter, 0,2-0,3 meter tjockt ploglager, därefter morän. Inga anläggningar eller fynd.

Schakt 385

7,5x1,5 meter, 0,2-0,3 meter tjockt ploglager, därefter steril lera. Inga anläggningar eller fynd.

Schakt 392

6x1,5 meter, 0,3 meter tjockt ploglager, därefter steril lera. Inga anläggningar eller fynd.

Schakt 401

5,5x1,5 meter, 0,2-0,4 meter tjockt ploglager, därefter steril lera. I schaktet påträffades en härd (A409).

Schakt 418

5,5x1,5 meter, 0,2-0,3 meter tjockt ploglager, därefter steril lera. I schaktet fanns en mindre yta med kulturlager (A427) som fortsatte utanför schaktet. Ett fynd av keramik (F437).

Schakt 438

3x1,5 meter, 0,2 meter tjockt ploglager, därefter ett svagt kulturlager inklusive två stora, stenskodda stolphål (A446, A456) I botten fanns steril lera.

Schakt 469

14x1,5 meter, 0,2 meter tjockt ploglager, därefter steril lera. Inga anläggningar eller fynd.

Schakt 480

4x1,5 meter, 0,3-0,4 meter tjockt ploglager, därefter steril lera. I schaktet fanns en kokgrop (A484).

Schakt 492

6,5x1,5 meter, 0,2 meter tjockt ploglager, därefter steril lera. I schaktet fanns ett stolphål (A500).

Schakt 509

11,5x1,5 meter, 0,2 meter tjockt ploglager, därefter steril lera. I schaktet fanns en väggränna (A518). Jämför väggränna i schakt 532.

Schakt 532

3,5x1,5 meter, 0,2 meter tjockt ploglager, därefter otydligt, eventuellt kulturlager, brunt till mörkbrunt. I schaktet fanns en väggränna (A537). Jämför väggränna i schakt 509.

Schakt 547

8x1,5 meter, 0,2 meter tjockt ploglager, därefter steril lera. Inga anläggningar eller fynd.

Schakt 568

7x1,5 meter, 0,3 meter tjockt ploglager, därefter steril lera. Inga anläggningar eller fynd.

Schakt 576

7,5x1,5 meter, 0,3 meter tjockt ploglager, därefter steril lera. Inga anläggningar eller fynd.

Schakt 583

5,5x1,5 meter, 0,2 meter tjockt ploglager, därefter steril lera. Inga anläggningar eller fynd.

Schakt 587

12,5x1,5 meter, 0,2 meter tjockt ploglager, därefter steril lera. I schaktet fanns en kokgrop och ett stolphål (A598, A612).

Schakt 620

4,5x1,5 meter, 0,2 meter tjockt ploglager, därefter steril lera. Inga anläggningar eller fynd.

Schakt 627

5x1,5 meter, 0,2 meter tjockt ploglager, därefter steril lera. I schaktet fanns två kokgropar (A633, A639).

Schakt 648

6,5x1,5 meter, 0,2 meter tjockt ploglager, därefter steril lera. Inga anläggningar eller fynd.

Schakt 655

5x1,5 meter, 0,2 meter tjockt ploglager, därefter steril lera. I schaktet fanns ett stolphål och en kokgrop (A662, A669). Ett fynd av keramik (F676).

Bilaga 2. Anläggningslista

A111, Stolphål

0,50 meter i diameter, mörkfärgad fyllning med skärvig och skörbränd sten (stenskoning). (S101)

A119, Stolphål

Ovalt, 0,70x0,50 meter stort med fyllning av brun lera och fin sand samt skörbrända och skärviga stenar. (S101)

A138, Stenpackning

Gles packning, 0,60x0,30 meter av 0,10-0,20 meter stora stenar, delvis skörbrända. Packningen fortsätter utanför schaktet. (S129)

A157, Stolphål

0,30 meter i diameter, mörkfärgad och något sotig fyllning. (S151)

A164, Nedgrävning

0,30 meter i diameter, fortsätter utanför schaktet i norr. (S151)

A169, Nedgrävning

0,50 meter i diameter, fortsätter utanför schaktet i norr. (S151)

A185, Stolphål

0,25 meter i diameter, fyllning av mörkbrun sandig silt. Innehöll skörbränd och skärvig sten som skoning. (S176)

A193, Nedgrävning

0,50 meter i diameter, fyllning av mörkt brun lera och silt med inslag av skärviga och skörbrända stenar. Fortsätter utanför schaktet i söder. (S176)

A210, Skärvstenspackning

0,50x0,30 meter stor yta med skärviga, 0,05-0,10 meter stora. (S199) Innehöll också fynd av keramik, större delen av ett kärl, krossat på platsen (F220). Makroprov togs på jorden under keramiken (PM221).

A234, Stolphål

0,50 meter i diameter, låg intill schaktets kant i söder. (S223)

A248, Nedgrävning

1,5 meter i schaktets bredd (fortsatte utanför schaktet både i söder och väster, som bredast 1 meter. Fyllning mörkt brun lera. (S238)

A285, Härd

0,3 meter i diameter, rester av härd, består av mörkbrun fyllning med skörbrända stenar och kol. (S274)

A324, Nedgrävning, möjligen stolphål

0,30 meter i diameter, fyllning av mörkfärgad lera. (S316)

A333, Stolphål

0,20 meter i diameter, fyllning av svagt mörkfärgad lera och silt. Skoning av skörbrända stenar. (S316)

A409, Härd

0,70 meter i diameter, kolblandad sand med skörbrända och skärviga stenar. (S401)

A427, Kulturlager

1,20x0,30 meter synligt inom schaktet, fortsatte söder om detta. Bestod av kolhaltig, mörkfärgad lera och silt. Möjligen härdrest. (S418)

A446, Stolphål

Tydlig anläggning cirka 1,0x0,5 meter stor, fylld med 0,10-0,30 meter stora stenar, delvis skärviga. Stenskonig. Fortsatte utanför schaktet i söder. Par med A456? (S438)

A456, Stolphål

Tydlig anläggning, cirka 1,0x0,5 meter stor, fylld med 0,10-0,30 meter stora stenar, delvis skärviga. Stenskonig. Fortsatte utanför schaktet i söder. Par med A446? (S438)

A484, Kokgrop

0,70x0,40 meter stor, fortsatte utanför schaktet. fyllning av mörkfärgad lera eller samt och skärviga och skörbrända stenar 0,10-0,30 meter stora. (S480)

A500, Stolphål

0,20 meter i diameter, fyllning av mörkfärgad lera eller silt, skörbrända stenar 0,05 meter stora. (S492)

A518, Väggränna

1,5x 1 meter, fortsatte utanförschaktet i båda ändar. Fyllning av sten, både naturlig och skärvig, 0,2-0,3 meter stora. (S509) Troligen samma anläggning som A537.

A537, Väggränna

1,2x0,5 meter stor, fortsatt utanför schaktet båda ändar. Fyllning av sten, både naturlig och skärvig, 0,2-0,3 meter stora. (S509) Troligen samma anläggning som A518.

A598, Kokgrop

0,60 meter i diameter, fyllning av mörkfärgad och sotig lera eller silt. Skörbrända och skärviga stenar 0,05 meter stora. (S587)

A612, Stolphål

0,20 meter i diameter. Mörkfärgad lera, skärviga och skörbrända stenar. Fortsätter utanför schakt. (S587)

A633, Kokgrop?

0,50 meter i diameter. Svagt mörkfärgad men sotig fyllning av lera och silt. Fortsatt utanför schakt i väster. (S627)

A639, Kokgrop?

0,50 meter i diameter. Svagt mörkfärgad men sotig fyllning av lera och silt. Fortsatt utanför schakt i norr. (S627)

A662, Stolphål

0,30 meter i diameter, fyllning av mörkfärgad lera och silt. Skoning av skärvig sten. (S655)

A669, kokgrop

0,60 meter i diameter, fortsätter utanför schaktet. Fyllning av mörkfärgad lera och silt. (S655)

A700, Kulturlager

50x40 meter stort. Detta är en mycket ungefärlig yta. Djupet varierade mellan några centimeter i utkanten av lagret och 0,3 meter i dess centrala delar. Flera lager kunde iakttas och anläggningar fanns i lagret, möjligen på olika nivåer. Fyndet av ett lerkärl "in situ" antyder att kulturlagret under plogdjup är relativt ostört.

F1 (F220¹), Keramik. Betydande delar av ett rabbat och fingerstruket kärl, sammanlagt fanns 1447 gram. Enbart botten vägde 363 gram. Endast delar från buken och botten bevarade. Ett femtiotal bitar, varav ett fyra större bitar med fingerstruken rabbning och en komplett botten. Bottnens inre diameter var 140 millimeter stor och den yttre cirka 160 millimeter. Buken har förmodligen haft större diameter än botten. Kärnväggarna var 13-15 millimeter tjocka, magring av krossad bergart. (S199)

Bilaga 3. Fyndlista

F2 (F222), Keramik

Kärl av Lauritz-typ. Tre skärvor om tillsammans 34 gram, en större (53x50x8-13 millimeter) och två mindre (27x25x5 millimeter), spjälkad med bevarad insida; 25x14x4 millimeter, spjälkad med bevarad insida). Kärlet var kraftig profilerat och hade två valkar strax under halsen. Reducerat bränd på både in- och utsida. Mynningen gick i grått i övrigt var keramiken svart. Fin magring av krossad bergart. (S199)

F3 (F237), Keramik

En skärva rabbig keramik (29x23x6 millimeter, 6 gram). Röd-orange med sandig rabbning på utsidan. (S223)

F4 (F247), Keramik

En skärva slät keramik, möjligen en mynningsbit (17x13x5 millimeter, 4gram). Magring av krossad bergart. Skärvan kraftig eroderad. (S238)

F5 (F427), Keramik

En skärva keramik (17x14x6 millimeter, 3 gram). Magring av krossad bergart. Ej definierbar till typ eller del av kärl. (S418)

F6 (F676), Keramik

En skärva keramik (24x14x11, 4 gram). Magring av krossad bergart. Ej definierbar till typ eller del av kärl. Funnen inom ytan för järnåldersbosättningen, kan vara järnålderskeramik. (S655)

